

*Коваленко О. В.,**аспірант кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей та визначенню поняття адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності. Розкриття сутності поняття адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності та вироблення авторського бачення стосовно його формулювання здійснено шляхом вивчення особливостей трактування понять «правопорушення» та «адміністративне правопорушення». З урахуванням розглянутих позицій дослідників стосовно визначення поняття «правопорушення» з'ясовано, що їх сутність не має суттєвих відмінностей, окрім того, що одні характеризують його як протиправну (неправомірну) поведінку, інші – називають протиправним діянням (дією чи бездіяльністю). Під час розкриття сутності поняття «адміністративне правопорушення» відображено як його законодавче закріплення, так і приділено увагу його визначенню у теорії адміністративного права. Наукові точки зору щодо визначення поняття «адміністративне правопорушення» та «адміністративний проступок» об'єднано у два наукові підходи: згідно з першим, зазначені поняття не мають суттєвої різниці змістовного наповнення, а тому можуть використовуватися як синоніми, адже є тотожними; сутність другого підходу зводиться до обов'язкового відмежування адміністративного правопорушення від проступку. Висловлено авторське бачення щодо використання законодавцем в адміністративно-деліктному законодавстві конструкції «адміністративне правопорушення (проступок)», що говорить не так про ототожнення цих термінів, як про уточнення, що адміністративним правопорушенням є проступок як різновид правопорушень згідно із загальноприйнятою класифікацією правопорушень на злочини та проступки. З огляду на розглянуті наукові бачення у теорії адміністративного права стосовно встановлення ознак адміністративного правопорушення, а також з урахуванням специфіки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності згруповано ознаки останніх у загальні і спеціальні. До загальних ознак адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності віднесено такі, що притаманні всім видам адміністративних правопорушень; спеціальні ознаки визначено з їх додатковою класифікацією на основні (ознаки, якими характеризуються всі адміністративні правопорушення в підприємницькій діяльності) та факультативні (ознаки, що притаманні лише окремим видам адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності). Запропоновано визначити адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності як протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність), учинене умисно або через необережність, що посягає на суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні, та порушує законодавчі вимоги, встановлені нормами гос-

подарського права, фінансового права, права соціального забезпечення тощо, за вчинення якого адміністративно-деліктним законодавством передбачено настання адміністративної відповідальності.

Ключові слова: правопорушення, адміністративне правопорушення, адміністративний проступок, адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності, адміністративна відповідальність.

Постановка проблеми. Одним із важливих аспектів сучасного стану функціонування ринкової системи господарювання в Україні є ефективність розвитку підприємницької діяльності як перспективної форми реалізації конституційно закріплених економічних прав і свобод людини та громадянина. Підприємництво сьогодні є так званим стимулом до отримання прибутку шляхом підвищення продуктивності праці, а тому його можна вважати двигуном у процесі досягнення кращих результатів для задоволення потреб як окремих осіб, так і суспільства у цілому. У цьому контексті вкрай необхідним є створення такої дієвої нормативно-правової бази, що спроможна надати гарантії захисту прав у соціальній та економічній сферах суспільного життя. Розвиток підприємництва, зокрема його здійснення суб'єктами підприємницької діяльності різними способами (надання послуг, виконання робіт, торгівля), вимагає реалізації низки принципів, серед яких особливе значення має відповідальність. Зазначене пояснюється тим, що суспільні відносини, виникаючі у сфері провадження підприємницької діяльності, обов'язково охороняються державою. В іншому разі посягання на них має результатом настання негативних наслідків, що є підставою для притягнення особи-правопорушника до відповідальності, передбаченої, зокрема, нормами адміністративно-деліктного законодавства.

Метою статті є формулювання визначення поняття адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності та встановлення його характерних ознак.

Вклад основного матеріалу дослідження. Розкриття сутності поняття адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності та вироблення авторського бачення стосовно його формулювання цілком логічно розпочати з вивчення особливостей трактування понять «правопорушення» та «адміністративне правопорушення». Поняття «правопорушення» неодноразово ставало об'єктом пізнання багатьох вітчизняних науковців, тому вважається одним з добре вивчених у загальній теорії права. Так, О.В. Мінченко пропонує під правопорушенням розуміти винне, протиправне, суспільно небезпечне чи суспільно шкідливе діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта, що тягне юридичну відповідальність [1, с. 225].

К.Г. Волинка зазначає, що правопорушення є суспільно шкідливим діянням (у формі дії або бездіяльності) дієздатного суб'єкта, що суперечить вимогам правових норм [2, с. 178]. Таку точку зору розділяють і О.М. Бандурка, О.М. Головка та О.С. Передерій, зазначаючи, що правопорушення являє собою діяння, що є соціально шкідливим, протиправним, винним, учинення якого припускає притягнення суб'єкта правопорушення до юридичної відповідальності [3, с. 284]. На думку М.І. Козюбри, правопорушення є різновидом протиправної поведінки і характеризується низкою специфічних ознак, за наявності яких протиправна поведінка кваліфікується як порушення норм права, за яке особа може бути притягнена до юридичної відповідальності [4, с. 287]. А.Є. Шевченко та А.В. Старостюк сутність правопорушення розкривають як суспільно небезпечне або суспільно шкідливе протиправне винне діяння деліктоздатної особи, за яке передбачено юридичну відповідальність [5, с. 132]. Якщо проаналізувати вищенаведені позиції дослідників стосовно визначення поняття «правопорушення», то їх сутність не має суттєвих відмінностей, окрім того, що одні характеризують його як протиправну (неправомірну) поведінку, інші – називають протиправним діянням (дією чи бездіяльністю).

Переходячи до розкриття сутності поняття «адміністративне правопорушення», першочергово зазначимо, що воно має законодавче закріплення, а саме міститься у ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [6]. Аналіз нормативного визначення досліджуваного поняття дає підстави для твердження, що у розумінні законодавця поняття «адміністративне правопорушення» та «адміністративний проступок» ототожнюються. Водночас наукові точки зору із цього приводу різняться.

Важливо констатувати, що терміни «адміністративне правопорушення», «адміністративний проступок» є широко дослідженими у теорії адміністративного права, а тому цій тематиці присвячено досить велику кількість наукових доробків. Так, на думку Ю.П. Битяка, адміністративне правопорушення (проступок) – це насамперед діяння, поведінка, вчинок, акт зовнішнього вираження ставлення особи до реальної дійсності, інших людей, держави, суспільства [7, с. 123]. Схожої позиції дотримується і М.В. Новицька, яка зазначає, що терміни «адміністративне правопорушення» та «адміністративний проступок» можна застосовувати як синоніми, оскільки таку позицію зафіксовано і законодавцем [8, с. 25]. Не розмежує адміністративне правопорушення і проступок і Д.М. Лук'янець, який указує, що головною підставою адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення (проступок) [9, с. 45]. Отже, зазначені наукові точки зору щодо визначення поняття «адміністративне правопорушення», «адміністративний проступок» доцільно об'єднати у науковий підхід, згідно з яким вони не мають суттєвої різниці у змістовному наповненні, а тому можуть використовуватися як синоніми.

Проте існує докорінно інший підхід, сутність якого зводиться до обов'язкового відмежування адміністративного правопорушення від проступку. Зокрема, на думку В.Б. Авер'я-

нова, поняття «адміністративний проступок» має специфічний зміст, що виокремлює його з усієї сукупності адміністративних правопорушень [10, с. 432], тобто співвідносить адміністративний проступок та адміністративне правопорушення відповідно як частину і ціле. С.В. Ківалов і Л.Р. Біла також наголошують, що поняття «адміністративне правопорушення» за своєю сутністю є набагато ширшим, ніж поняття «адміністративний проступок», оскільки воно включає у себе всі протиправні дії у сфері державного управління, натомість адміністративний проступок включає у себе тільки ті протиправні дії, за які настає адміністративна відповідальність [11, с. 303]. На розмежуванні понять «адміністративне правопорушення» і «адміністративний проступок» наполягає й А.Т. Комзюк, зазначаючи, що вони не є однаковими: адміністративне правопорушення є порушенням будь-якої адміністративно-правової норми незалежно від того, чи передбачено за це відповідальність, а адміністративний проступок необхідно розглядати як різновид адміністративного правопорушення, за який встановлено адміністративну відповідальність [12, с. 15].

У загальній теорії права правопорушення традиційно класифікують на два види: 1) злочини; 2) проступки [1, с. 230–231; 2, с. 180; 3, с. 243; 4, с. 292; 5, с. 132]. Дотримання твердження, згідно з яким поняття «адміністративне правопорушення» та «адміністративний проступок» обов'язково необхідно розмежовувати, вважаємо не зовсім прийнятним, пояснюючи це таким. Якщо виходити із загальної теорії права, то поняття «правопорушення» є більш об'ємним за «проступок», адже останній як різновид першого повністю ним поглинається. Водночас існують різні класифікації правопорушень. Розподілення правопорушень на злочини і проступки відбувається з урахуванням ступеня суспільної безпеки, тоді як класифікація на кримінальні, адміністративні, цивільні, трудові, фінансові, процесуальні та інші правопорушення здійснюється за галузями права [1, с. 229–230]. Як видно із зазначеного, поняття «адміністративне правопорушення» і «проступок» знаходяться у межах не однієї (єдиної), а зовсім різних класифікацій правопорушень. Таким чином, використання законодавцем в адміністративно-деліктному законодавстві конструкції «адміністративне правопорушення (проступок)» говорить не так про ототожнення цих термінів, як більш про уточнення, що адміністративним правопорушенням є проступок як різновид правопорушень згідно із загальноприйнятою класифікацією правопорушень на злочини та проступки.

Адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності, як і будь-які інші протиправні діяння, відповідальність за які передбачена національним адміністративно-деліктним законодавством, характеризуються притаманною їм специфікою. Для характеристики адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності необхідним є з'ясування ознак, властивих загалом усім адміністративним правопорушенням. У теорії адміністративного права питанню виділення ознак адміністративного правопорушення або ознак протиправного діяння, що може бути визнаним адміністративним правопорушенням, приділено увагу досить великої кількості вчених. Якщо проаналізувати існуючі наукові бачення стосовно цього питання [13, с. 285–286; 14, с. 38; 15, с. 84–85; 16, с. 92–93], то основні ознаки адміністративного правопорушення такі: 1) є діянням, що може бути як дією (активна поведінка), так і бездіяльністю (пасивна поведінка); 2) про-

типравність; 3) винність; 4) суспільна шкідливість; 5) адміністративна караність.

Таким чином, з огляду на розглянуті наукові бачення у теорії адміністративного права стосовно встановлення ознак адміністративного правопорушення, а також з урахуванням специфіки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності вбачається доцільним згрупувати ознаки останніх у загальні і спеціальні. До *загальних ознак адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності* необхідно віднести такі, що притаманні всім видам адміністративних правопорушень, а саме: 1) є діянням, що може виражатися як у формі дії (обман покупця чи замовника (ст. 155² КУпАП); торгівля з рук у невстановлених місцях (ст. 160 КУпАП)), так і бездіяльності (порушення порядку справляння та сплати туристичного збору (163¹⁷ КУпАП); порушення порядку провадження господарської діяльності (ст. 164 КУпАП)); 2) протиправність (учинення діяння визнається адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності за умови, що воно передбачено відповідною нормою глави 12 Особливої частини КУпАП); 3) винність (характеризується наявністю у особи-правопорушника відповідного психічного ставлення до вчиненого адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності та його наслідків); 4) суспільна шкідливість (має свій прояв у заподіянні або створенні загрози заподіяння шкоди об'єкту посягання, яким виступають суспільні відносини у сфері підприємницької діяльності); 5) адміністративна караність (визнання вчиненого діяння адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності має наслідком притягнення особи-правопорушника до адміністративної відповідальності, що передбачена санкцією відповідної норми глави 12 Особливої частини КУпАП).

Своєю чергою, серед *спеціальних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності* доцільно відзначити такі:

1) *основні* – ознаки, якими характеризуються всі адміністративні правопорушення в підприємницькій діяльності: специфіка об'єкта посягання, яким є суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні; діяння, що визнаються адміністративними правопорушеннями, відповідальність за які передбачено відповідною нормою глави 12 Особливої частини КУпАП, порушують законодавчі вимоги, встановлені нормами господарського права, фінансового права, права соціального забезпечення; вчиняються спеціальним суб'єктом, а саме громадянином, який має статус суб'єкта підприємницької діяльності; їм притаманний, як правило, формальний склад, адже окремими нормами глави 12 Особливої частини КУпАП, що встановлюють адміністративну відповідальність за правопорушення у підприємницькій діяльності, настання шкідливих наслідків не передбачено; водночас можуть характеризуватися й наявністю матеріального складу, тобто настання шкідливих наслідків є обов'язковою ознакою адміністративного проступку;

2) *факультативні* – ознаки, що притаманні лише окремим видам адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності: спосіб учинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності (до прикладу, обман покупця чи замовника як адміністративний проступок, передбачений ст. 155-2 КУпАП, може бути вчинено шляхом обмірювання, обважування, обраховування, перевищення встанов-

лених цін і тарифів тощо); час учинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності (наприклад, неподання фінансової звітності є адміністративним правопорушенням, відповідальність за яке настає за ст. 164² КУпАП, при цьому подання фінансової звітності має чітко визначені терміни); настання шкідливих наслідків (наприклад, адміністративна відповідальність за фіктивне банкрутство, передбачена ст. 166¹⁷ КУпАП, настає за умови наявності шкідливих наслідків: якщо такі дії завдали великої матеріальної шкоди кредиторам або державі); причинний зв'язок між протиправним діянням та шкідливими наслідками тощо.

Якщо наявність основних ознак є головною умовою для кваліфікації діяння як адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності, передбаченого відповідною нормою глави 12 Особливої частини КУпАП, то факультативні ознаки є властивостями, притаманними лише окремим видам такої категорії адміністративних правопорушень. Водночас якщо останні конкретизовані, тобто чітко закріплені законодавцем у диспозиції статті, що передбачає притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності, то їх урахування є невід'ємним аспектом під час кваліфікації діяння як такого.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, доходимо висновку, що адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності притаманні ознаки, якими характеризуються всі без винятку адміністративні правопорушення. Водночас ці правопорушення мають і власну специфіку, тобто такі характеристики, що деталізують конкретний вид адміністративного проступку у підприємницькій діяльності й дають змогу кваліфікувати його за відповідною нормою глави 12 Особливої частини КУпАП. З урахуванням визначених ознак досліджуваного виду адміністративного проступку, а також виходячи із загальноприйнятого розуміння терміна «адміністративне правопорушення» у теорії адміністративного права та його законодавчого трактування, пропонуємо *адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності* визначити як протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність), учинене умисне або через необережність, що посягає на суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні, та порушує законодавчі вимоги, встановлені нормами господарського права, фінансового права, права соціального забезпечення тощо, за вчинення якого адміністративно-деліктним законодавством передбачено настання адміністративної відповідальності.

Література:

1. Теорія держави та права : навчальний посібник / С.В. Білозоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний та ін. ; за заг. ред. С.Д. Гусарева, О.Д. Тихомирова. Київ : Освіта України, 2017. 320 с.
2. Волинка К.Г. Теорія держави і права : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2003. 240 с.
3. Теорія держави і права : підручник / О.М. Бандурка, О.М. Головки, О.С. Передерій та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О.М. Бандурки. Харків, 2018. 416 с.
4. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
5. Шевченко А.С., Старостюк А.В. Теорія держави і права : навчальний посібник. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 270 с.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 80731-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додат. до № 51. Ст. 1122.
7. Битяк Ю.П., Зуй Б.В. Адміністративне право України (Общая часть) : учебное пособие. Харьков : Одиссей, 1999. 224 с.
8. Новицька М.В. Класифікаційний аналіз видів адміністративних правопорушень за ступенем суспільної небезпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 195 с.
9. Лук'янець Д.М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 220 с.
10. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2-х т. Т. 1. Загальна частина / ред. В.Б. Авер'янов. Київ : Юридична думка, 2004. 584 с.
11. Ківалов С.В., Біла Л.Р. Адміністративне право України : навчально-методичний посібник. Одеса : Юридична література, 2002. 312 с.
12. Адміністративна відповідальність в Україні : навчальний посібник / за заг. ред. А.Т. Комзюка. Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. 99 с.
13. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галушко, П. Діхтєвський, О. Кузьменко, С. Стеценко та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
14. Середа В.В., Кісіль З.Р., Кісіль Р.-В.В. Адміністративне право : навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 520 с.
15. Баштанник В.В., Шумляєва І.Д. Адміністративне право : навчальний посібник ; 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 200 с.
16. Павлов Д.М. Адміністративне право: Загальна частина : конспект лекцій. Київ : МАУП, 2007. 136 с.

Kovalenko O. Administrative offenses in business: concepts and characteristics

Summary. The article is devoted to the study of the features and definition of the concept of administrative offense in business. Disclosure of the essence of the concept of administrative offense in business and the development of the author's vision for its formulation was carried out by studying the peculiarities of the interpretation of the concepts

of "offense" and "administrative offense". Taking into account the considered positions of researchers on the definition of "offense", it was found that their essence has no significant differences, except that some describe it as illegal (illegal) behavior, others - call it an illegal act (action or inaction). When revealing the essence of the concept of "administrative offense" reflects both its legislative consolidation and attention to its definition in the theory of administrative law. Scientific views on the definition of "administrative offense" and "administrative misdemeanor" are combined into two scientific approaches: according to the first, these concepts do not have a significant difference in content, and therefore can be used as synonyms, because they are identical; the essence of the second approach comes down to the mandatory separation of administrative offenses from misdemeanors. The author's vision of the legislator's use in administrative-tort law of the construction "administrative offense (misdemeanor)". Given the scientific views in the theory of administrative law on the establishment of signs of administrative offenses, as well as taking into account the specifics of administrative offenses in business, grouped the signs of the latter into general and special. The general features of administrative offenses in business include those that are inherent in all types of administrative offenses; special features are defined with their additional classification into basic (features that characterize all administrative offenses in business) and optional (features that are inherent only in certain types of administrative offenses in business). It is proposed to define an administrative offense in business as an illegal, culpable act (action or omission), committed intentionally or through negligence, encroaching on public relations arising in the course of doing business in Ukraine, and violating legal requirements established by commercial law, financial law, social security law, etc., for the commission of which the administrative tort law provides for the onset of administrative liability.

Key words: offense, administrative offense, administrative misdemeanor, administrative offenses in business, administrative liability.